

Juhani Hassin puhe Pekan päivillä 2.7.2016

MUISTIMATKA LAPSUUTENI RAAHEEN

HYVÄT LÄSNÄOLIJAT

Vanha Raahe yhdistyksen puheenjohtaja Pekka Salmi pyysi kevättalvella minua puhumaan Raahesta omasta näkökulmastani. Kiitos siitä. Seuraavassa kerron muistimatkastani lapsuuteni Raaheen.

Nykyinen Raahe on aktiivinen teollisuuskaupunki, jossa myös kulttuuri on vireää ja monimuotoista. Omassa lapsuudessani ei ollut aivan näin, vaikka silloinkin Raahessa oli esimerkiksi Ruona, Santaholman saha, Varvin konepaja ja satamat Lapaluodossa ja Maivaperällä. Asukkaita oli likimain 4000.

Olen viidennen sukupolven raahelainen. Henrik Hassi muutti Hailuodosta Raaheen vuonna 1842. Sen jälkeen esi-isäni ovat eläneet Raahessa.

Itse elin Raahessa syntymästäni ylioppilaaksi tulooni asti. Sen jälkeen opiskelun lomakautena kävin useita kertoja vuodessa kotikaupungissani, pari kertaa lomatyössäkin, sittemmin vanhempiani katsomassa. Nykyisin käyn harvakseltaan Raahessa haudoilla, kyläilemässä ja Pekan päivillä.. Opiskeluni ja työni tein pääosin Oulussa. Siellä elelen myös nyt eläkepäivinäni.

Lapsuuteni Raahesta on yhtä monta mielikuvaa kuin on kertojaa. Seuraavassa heijastan yli 60 vuoden takaista ajankuvaa omien muistojeni kautta.

Minulle Raahe on muistojeni kotikaupunki, sen ihmiset, kadut, kujat, meri, pellot, metsät, omat ja läheisten tekemiset, vähemmän on mielessäni ajankuvaa maailmalta. Raahessa ihmiset tunsivat toisensa. Oma äitini oli kotona, isä päivät töissä.

Lapsuudessani hevospelit, polkupyöräilijät ja jalankulkijat olivat tuttuja kaupungin kaduilla. Viisikymmenluvulla vuosien ajan jatkuneet vesijohtotyöt eivät häirinneet pyörällä tai jalan kulkijoita kaduilla, harvalukuisia autoja kylläkin. Poliisien tehtävä oli

huolehtia juopoista. Meidän lasten mieltymystä koiruuksiin hillitsi kiinnijäämisen suuri todennäköisyys. Korttelien keskellä läpi pihojen ja yli tonttiaitojen kulkeminen oli meille lapsille usein nopein tapa siirtyä paikasta toiseen. Lasten turvallisuutta ei ollut normitettu nykyiseen malliin. Sai kokeilla, onnistua ja erehtyä. Ei ollut leikkikouluja, iltapäiväkerhoja tai kalliita harrastuksia. Pienenä sain hakea ostoksia säännöstelykuponkien avulla Kuljun kaupasta, niistä retkistä mielessäni on toppasokerin leikkaamisesta syntyneiden murujen syönti leikkuualustana käytetyltä voipaperilta kostutettua sormea apuna käyttäen. Toinen merkillisyys oli käynti Meijerin kaupassa, jossa oli outona myyntituottena maito, jota myytiin litran mitalla pääläreihin. Meillä ja lähituttavilla oli omia lehmiä tai maitotinki lehmiä pitäviltä naapureilta.

Kotikaupunki tarjosi harrastusten verkon, jota enempää ei osannut kaivata. Omia harrastuksiani olivat partio, yleisurheilu, kalastus ja retkeily. Jalkani kasvaminen luistimia isommiksi lopetti minulta yksitoistavuotiaana jääkiekkoilun. Seurakunnan poikakerhossa näytettiin lauantai-iltaisin rainakuvia suomalaisista ulkomailta, etenkin Afrikan Ambomaalla. Lapsuuteni Raahesta tulee mieleen myös keväiset hiihtoretket röysille ja niiden välietapeille Taskuun ja Kallaan. Keväisellä merenjäällä harrastettiin jo tuolloin vapaan tyylin hiihtoa, myötätuulessa hyvinkin vähäisellä vaivalla. Saarista Ämmä, Kraaseli, Koninkari ja Akkunalaute olivat kesäretkiemme kohteita. Retket tehtiin 1940-luvulla kahden airoparin pauhaveneellä ja myöhemmin erilaisilla moottoriveneillä. Preiskarin, Maijanpauhan ja Ilolinnan rannat olivat mieleenpainuneiden onkiretkien kohteita. Siellä paistoi aina ilta-aurinko, oli lämmintä. Silloin vain oltiin veneessä onkien kanssa. Myöhemmin verkkopyyntiä harrastimme saarten ulkolaidoilla ja lohisiimallapyyntiä ulkomatalikoilla tunnin moottorivenematkan päässä rannasta.

Kotona oli 1940-luvulla hevonen, lehmiä, sika ja kanoja. Niihin liittyen me lapsetkin osallistuimme heinäntekoon ja viljanpuintiin vanhanmallin Ryskyksi puhutellulla puimakoneella. Pohjoisen tien tullen penkalla kirjasimme ohi menevien autojen rekisterinumeroita ja automerkkejä; muutaman kerran kesässä näimme ruotsalaisia rekistereitä. Niiden autoissa oli ratti toisella puolella kuin suomalaisissa. Heinäkuussa

poimittiin hillioja, jotka olivat polkupyörämatkan päässä, ahomansikota poimittiin peltojen välisistä kivikoista joita haettiin ympäristön vainioilta. Syksympänä poimittiin koko perheen voimin mustikoita ja puolukoita.

Yli 12-vuotiaille löytyi muutaman viikon kesätöitä hakemalla. Näin minullekin. Ensimmäinen työni oli 12 vuotiaana kadunvierinaveroiden kaivamista, sen jälkeen Santaholman sahalla kärrärinä, Valtion rautateillä radan huoltotyössä, maalarina kaupungilla, rakennuksilla, metsätöissä ja opiskeluaikana vielä Rautaruukkia rakentamassa nuorempana levyseppänä. Alkuaikoina työpäivät olivat vain 6 tuntisia. Lauantait olivat työpäiviä, tosin vain aamusta kahteentoista. Työtapaturmista oli vastuu työnantajalla, työterveyshuoltoa ei ollut. Työpäivän aikainen ravinto saatiin repussa kuljetetuista eväistä ja maidosta, vanhempana kahvikin lisättiin evääksi.

Seuraavassa muutama tarkempi muistelu omista sattumuksistani lapsuudessa:

ENSIMMÄISET KOULUPÄIVÄT

Meille kansakoulun ensimmäiselle luokalle tulijoille kouluruokailun käytännöt tehtiin koulun alussa selviksi.

- Koulun tarjoama ruoka on hyvää keittoruokaa. Sitä jokainen syö lautasensa tyhjäksi. Jokainen lapsi tuo kotoaan omat voileipänsä ja maidon. Perunan nostoloman jälkeen jokainen koululainen tuo kouluun viisi kiloa perunoita., opettajamme kertoi.

Minulle säännöt tulivat selviksi. Ensimmäisenä päivänä syötiin makkarakeittoa. Se maistui ja sitä oli riittävästi. Maitoa ja leipää äiti oli osannut laittaa reppuun. Toisena koulupäivänä lihakeitosta tuli ongelma. Perunan ja liemen lisäksi keittoon kuului ajan tavan mukaan sattumina lihanpaloja ja höllyviä vaalean keltaisia läskin paloja. Läskiä ei kotona tarvinnut syödä. Lusikoin yhden läskinpalan suuhuni. Se ei pienentynyt puremalla, vaan luisti hampaiden välistä kielen päälle tukkien nielun tai hampaiden ulkopuolelle pullistaen posken. Pullautin koepalan muiden läskinpalojen joukkoon lautaselle. Luokkatovereillakin oli samanlaisia jämiä koko luokalle yhteisen pitkän pöydän molemmin puolin.

Luokanopettaja teki valvontakierroksen pöydän ympäri.

- lautaset tyhjiksi, hän kehotti
- kaikkiko, kysyi joku
- kaikki, vastasi opettaja

Minä ratkaisin osaltani lautasen tyhjentämisen sullomalla läskinpalat poskiini. Kiitin kumartamalla ja juoksin ulos ulkokuoneeseen, jonka istuinaukkoon sylkäisin läskinpalat. Lautasen tyhjentämisen malli toimi koko kansakoulun ajan. Se on toiminut hyvin myöhemminkin vastaavissa ruokailuongelmissa.

VIERASKOREUDESTA

Kansakouluvuosieni yhtenä syksynä olin viikonloppukylässä sukulaisissa Katinhännässä. Ruoka sukulaistalossa oli kalapitoista; silakkaa suolattuna, keitettynä ja paistettuna tai uuniruokana. Kyläntuloni lauantaina iltaruokana oli leivän päällä suolasilakkaa ja sipulia ja pääruokana silakkalaatikkoa. Sukulaistalon poika Aarne, minua nuorempi kaverini, ei suostunut syömään suolasilakoita eikä halunnut syödä silakkalaatikkoa.

- silakka haisee pahalle ja näyttää inhottavalle, ja siinä on ruotoja, Aarne sanoi
- näytä Aarnelle, miten kalaa syödään, olethan vuoden vanhempikin, Aarnen äiti vetosi minuun
- joo, sanoin vieraskoreuttani

Niinpä söin silakoita, suolattuna ja uunilaatikko-kalana. Kala haisi, ja siinä oli ruotoja. Aarnekin painostettuna söi silakkalaatikkoa, mutta aikaa kului. Sinä iltana eivät meidän poikien puuhut huvittaneet Aarnea ja minua. Mentiin nukkumaan vähin puhein. Sunnuntaina tunnustin Aarnelle, että silakka on minunkin vähiten haluamaa ruokaa.

Lapsuuteni silakan syönti sukulaisissa on tullut myöhemmin usein mieleeni, kun olen joutunut arvioimaan, kuinka paljon toisia miellyttääkseen kannattaa muuntaa omia mielipiteitään.

AUTOMATKAAJIEN OPPAANA

Kesälämpimällä viisi-vuotiaana lähdin kotoani Miljoonaperältä pari vuotta vanhemman naapurin Liisan kanssa katsastamaan Ison lahden vanhan uimalan veden uintikelpoisuutta. Lämpimänä kesäpäivänä pysähdyimme Härkätorille, johon maantie päättyi ja kaupungin kadut alkoivat. Siinä ihmettelimme kaupunkiin tulevia autoja ja arvuuttelimme niiden merkkejä. Harvakseltaan ohi kulkevista autoista yksi pysähtyi kohdallemme. Meiltä kysyttiin opastusta uimarannalle. Ryhdyimme neuvojiksi. Selityksen pulmaksi tuli aluksi se, minne autolla ajava herrasväki oli sopivaa ohjata? Olisiko vanha, jo ränsistynyt oikea uimalaitos, Ison lahden rannalla sopiva, vaikka se olikin melkein kuivalla maalla ja sen vesi oli usein haisevaa ja likaista. Siinä oli kuitenkin tarjolla paljon pukukoppeja ja veteen menemiseksi kävelysillat ja laskeutumisportaot. Vai olisiko kuitenkin parempi opastaa uudelle keskentekoiselle kaupungin uimarannalle Kylmäniemelle, jossa oli hyvä hiekkaranta ja puhdas, hitaasti syvenevä vesi. Siellä kuitenkin vaatteiden vaihto täytyi tehdä pensaikossa.

Matkalaiset valitsivat jälkimmäisen ja pyysivät meidät oppaiksi. Auton kyytiin. Se oli hienoa.

Pitkin Kirkkokatua, jatko Saaristonkatua ja Reiponkatua Jaakobin lähteelle ja pesulan sivu Kylmän niemen ja Mansikkakarin tielle.

Kohta oltiin uimarannalla. Auton kuljettaja valokuvasi oman lapsensa meidän oppaina toimineiden kanssa rannan ison kiven kupeella. Kuva on muistona albumissani. Liisan kankaiset shortsit ja liivi sekä omani, äidin villalangasta kutomat uimahousut sopivat meille uima-asuiksi yhtälailla kuin helleasuiksikin. Auton väen meidän ikäinen tyttö ja me oppaat painelimme valokuvaamisen jälkeen uimasillemme.. Pois tulimme opastettaviemme aikuisten kutsusta. Kuivalla maalla vilunpuistautukset olivat melkoisia. Ne hävisivät muutamalla juoksupyrähdyksellä. Matkalaiset tekivät kohta lähtöä ja tarjosivat meille oppaille paluukyytiä keskustaan. Kieltäydyimme siitä ja kerroimme selviävämme kotiin nopeasti jalan oikotietä pitkin.

Auto lähti ja meidän kotimatkamme alkoi. Kävelimme pitkin Härkäsalmen ojan viertä uimarannalta kaupungin lehmirannalle, joka oli maatunutta vanhan merenlahden pohjaa.

Kotimatkamme aikaan lehmiranta oli yhteislaitumena Raahen pohjoisosan kaupunkilaisten lehmille. Isän kertomana tiesimme tästä kulkemisen oikotieksi kotiin. Sitä emme olleet aiemmin käyttäneet. Valitsimme suoran reitin kohti Kartion pajaa ja kotia. Reilun puolen kilometrin takaa näkyivät oikealla kirkon silhuetti ja sen pajan puolella Rientolan keltaista seinää, vasemmalla katajainen kumpu. Sen Holmin puoleisella reunalla oli entinen lähde, joka oli käynnillämme kesäkuussa ollut vain tiiliskivien reunustama mutakuoppa .

Laidun oli vetistä mättäikköä, jossa heinätupsuja kasvavien mättäiden välissä oli vetistä liejua nilkan syvyydesti, pohjalla kiinteää savea. Alkumatka sujui nopeasti mättäältä toiselle hypellen, keskempänä laidunaukeaa mättäiden välit harvenivat. Eteneminen tapahtui lisääntyvästi mättäiden väliseen liejuun astuen. Se tuntui epämukavalta. Epämukavuus muuttui inhottavaksi ajoittaisista jalkojen osumista lehmän läjiin tai tarttumisesta saviliejun. Lähestyttäessämme vastarannan peltokumpuja huomasimme pajan hävinneen näkyvistä. Väsymys, epämukavuus, liejun syvyyden vaihtelut ja suuntamerkin häviäminen saivat meidät pysähtymään. Missä olimme, olimmeko eksyneet, minne meidän piti jatkaa. Sovimme kävelyn jatkuvan Liisan kellon mukaan 10 minuuttia entiseen, nyt arvioituun suuntaan kohti edessämme näkyviä kumpareita. Jos siinä ajassa ei löydy tuttuja maamerkkejä, suuntaisimme kohti kirkon tornia.

Kiirettä pitäen selvisimme kumpareiden laitaan sovitussa ajassa. Kummun päältä näimme pajan sadan metrin päässä. Kirkon suuntaan lähtemisestä ei tarvinnut enää keskustella. Jalat polviin asti liejuisina selvisimme puolijuoksua jäljellä olevan puoli kilometriä kotiin. Oikotien osuvuudesta ei keskusteltu loppumatkasta. Kumpikin meistä kiirehti omaan kotiinsa. Jalkojen pesu saunassa ja äidin hyvä mieli kotiin palaamisesta palauttivat oman mieleni aurinkoisen kesäpäivän mukaisesti iloiseksi. Oikopolun käyttö uimarannalta kotiin jäi kuitenkin yhteen kertaan.

Tarinoille taustoja:

Kävin kansakoulua Pekkatorin kupeessa. Siellä ruokailu tapahtui muista kolurakennuksista erillään pihan toisella puolella olevassa keittörakennuksessa, jonka vieressä olivat puuliiteri ja ulkokuoneet.

Ison lahden uimalarakennus siirrettiin myöhemmin Kylmälle niemelle. Härkäsalmea kulkivat 1800 luvun alussa purjelaivat Kirkkolahdelle ja edelleen Pakhuusin rantaan. Oikopolkumme oja on nyt osa kanavaa. Katajakummun lähde oli 1800-luvun alkuoliskolla Raahen seudun kuuluisin terveyttä tuottavan veden lähde. Sen äärellä tohtoreiden Hjertmanin ja Frimanin valvonnassa ryypittiin terveyttä tuovaa vettä. Sen mittaajina toimivat apteekin proviisorit ja jakajana mm Liljan Kaisa-Kreetta. Brunnihoitoa varten lähteen äärelle oli rakennettu viisiseinäinen, punahirsinen rakennus(viisi syltää kertaa kolme). Sen toinen huone toimi vieraiden oleskelutilana ja toisessa oli pulppuava lähdän, josta vettä ammennettiin kauhalla).Lehmilaidun ja lähdekumpareikko ovat täynnä hienoja omakotitaloja. Härkätori bensa-asemineen ja kioskeineen, lehmilaitumen veräjät ja kaupungin pesula ovat hävinneet, Jaakobin lähde on vain muistomerkki. Lapsuudessani se oli tärkeä veden antaja kaupunkilaisille.

Kokonaisuutena minulle Raahe on ollut hyvä paikka kasvaa elämään kotona ja kodin ulkopuolella. Nyt täällä on edelleen hyvä käydä vertailemassa nykyisyyttä omien muistojeni Raaheen. Tiedon vaihto kaupungin ja Vanha Raahe- yhdistyksen välillä näkyy myös tietona meille yhdistyksen jäsenille kokouksien ja jäsenkirjeiden muodossa.

Raahe on nykyisin minulle Raahen marssin mukaisesti muistojen kaupunki kotilies liki aavaa merta. Täällä on hyvä käydä.